

ВИКЛИКИ Й ІНТЕГРАЦІЙНІ ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ В КРИМУ ТА ДОНБАСІ: АНАЛІЗ ОЦІНОК ЗАРУБІЖНИХ АНАЛІТИКІВ І ЕКСПЕРТІВ

Марія Кармазіна

ОЦІНКА ЗАХІДНИМИ ІНФОРМАЦІЙНИМИ РЕСУРСАМИ ЗАГРОЗ І ПЕРСПЕКТИВ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано практики західних інформаційних інтернет-ресурсів щодо оцінювання загроз і перспектив України, способи створення позитивного/негативного образу Української держави в інформаційному просторі країн Заходу.

Ключові слова: інформаційний простір, загрози і перспективи України, інформаційна політика.

Mariia Karmazina. Assessment of west information resources of the threat and the prospects of Ukraine.

The article analyzes the practices of Western information Internet resources on the assessment of threats and prospects of Ukraine, ways of creating a positive / negative image of the Ukrainian state in the information space of the Western countries.

Key words: information space, threats and prospects of Ukraine, information policy.

Серед нагальних завдань в Україні – завдання «інвентаризації» загроз нашій державі*, складання своєрідного їх рейтингу. Актуальність же необхідності аналізу спектра загроз і, відповідно,

---

* Про це, наприклад, ішлося в ефірі «Громадського радіо» 28 червня 2017 р., гостем якого був завідіду енергетичної та ядерної безпеки Національного інституту стратегічних досліджень доктор наук з державного управління Олександр Суходоля (див.: [1])

перспектив України безпосередньо через призму оцінок, оприлюднених у західних інформаційних ресурсах, зумовлюється, щонайменше, двома підставами.

По-перше – суто *методологічними*. Оцінка, що дана з певної відстані, відкриває новий кут зору на стан речей (і, зокрема, на загрози й перспективи), які у ситуації «зблизька» мають, як правило, тільки певні зрізи і тлумачення, свою «питому вагу» та наділені певним позитивним чи негативним потенціалом, що акцентується з врахуванням інтересів тих чи інших груп вітчизняної політичної, управлінської еліти чи, приміром, власників медіа.

Спираючись на синергетичні настанови та сприймаючи сучасну «картину світу» як досить *нерівноважну і нестабільну*, з множиною *атракторів* (у тому числі *дивних атракторів*), що набирають ваги у сучасному європейському (євроазійському) *хаосі*, для якого, до того ж, характерною є асинхронія (ціннісна, цивілізаційно-часова), нам варто розуміти, як за таких умов «вони» оцінюють «нас», солідаризуючись чи, навпаки, протиставляючи «себе» та «інших» (у т. ч. «нас»), визначають своїх союзників і супротивників, відносячи при цьому «нас» до перших чи до других.

По-друге – *практичними*, оскільки аналіз спектра оцінок щодо загроз і перспектив нашої держави, озвучених у західному інформаційному просторі, має посприяти не тільки увиразненню власне спектру загроз і розумінню «проговорюваних» сценаріїв розвитку України в майбутньому, але й має забезпечити усвідомлення суті погляду на нас як найближчих (сусідніх), так і віддалених у просторі держав Заходу і, відповідно, специфіку нинішньої конфігурації «свої–чужі» для України; осягнути особливості пролягання та підстав формування міждержавних (міжцивілізаційних) ліній розламів на нинішньому етапі розвитку європейської і – ширше – Західної цивілізації.

Урешті-решт, всебічне розуміння кола суб'єктів/об'єктів загроз може допомогти у розробці методів та інструментів протидії цим загрозам, проведенні відповідальної внутрішньої і зовнішньої безпекової (у тому числі інформаційної, освітньої та ін.) політики та вибору і реалізації того шляху розвитку держави, який буде в інтересах, найперше, України і українців.

* * *

Досліджувати інформаційний простір західних держав з метою отримання даних щодо України, виокремлення експертних оцінок, аналітичних висновків – завдання трудомістке, але небезітересне. Складність пов'язана з тим, що цю інформацію можна «зчитувати» з кількох рівнів:

– офіційного, який представляє точки зору власне тієї чи іншої держави мовою дипломатії на певне коло питань, явищ, подій з тими чи іншими акцентами, застереженнями, оцінками. Цей рівень є найдоступнішим, тому що всі ключові послання офіційних кіл багаторазово ретранслюються у інформаційному просторі багатьма європейськими мовами, до того ж – неодноразово;

– з низки впливових газет (точніше – їх інтернет-версій), на зразок англійської *TheGuardian* [2], французької *LeMonde* [3], американського тижневика *Newsweek* [4] чи газети *TheWashingtonPost* [5], німецької *DieZeit* [6] – тобто ресурсів, які пропонують зразки високоякісної сучасної аналітики й експертизи як для своїх громадян, так і всього світу;

– оціночні судження можна виокремити з аналітичних програм таких інформаційних ресурсів, як *Radio свобода*, *BBC*, *DeutscheWelle*, *Голос Америки*, менше – *radio Vatikanu*;

– свій зріз української проблематики і, відповідно, спектр оцінок і прогнозів демонструє західна блогосфера;

– зрештою – сайтів організацій на зразок *ChathamHouse* [7], Інституту Макса Планка [8], Інституту Маккейна [9] чи, приміром, Атлантичної Ради [10], Фонду Карнегі [11] чи ресурсів приватної розвідувально-аналітичної компанії *Stratfor* [12], аналітична продукція яких є, безсумнівно, вартою уваги.

Окремо зазначу оціночний потенціал різноманітних індексів (корупції, свободи, тінізації економіки, відмивання коштів та ін.), які складаються низкою аналітичних установ і дають своєрідний зріз/оцінку стану справ з тим чи іншим явищем в Україні.

Аналізуючи західні інформаційні ресурси з метою виокремлення оцінок, висновків чи прогнозів щодо нашої держави, варто пам'ятати, що ми живемо в епоху інформаційних воєн, у час, коли інформація виконує функцію як конструктивної, так і деструктив-

ної м'якої сили*. Збір, обробка і аналіз даних надають війні п'ятий вимір: кіберфактор додається до землі, моря, повітря і космосу [14]. Крім того, завдяки кібертехнологіям інформаційні війни стають дедалі дешевшими, постійно пришвидшуються й створюють стійкі ефекти. Таким чином, інформація нині – свого роду «дешева зброя».

Регулярне ознайомлення з контентом західних інформаційних ресурсів дозволяє відстежити динаміку згадок про Україну у кількісному та якісному сенсі. Ця динаміка відображає, по-перше, ступінь/якість інформованості західних суспільств про нашу державу, по-друге – ступінь зацікавленості нами, і є своєрідним зрізом реакцій Заходу на державотворчі процеси в Україні та на все те, що відбувається довкола нашої країни. Утім, цікаво й інше: аналіз дозволяє виявити проблеми, увага до яких в інформаційному просторі Заходу залишається більш-менш постійною, як і ті, які тільки іноді потрапляють у поле зору фахівців (наприклад, щодо стану політичної науки в Україні), як і виявити інформаційні лакуни, тобто питання, про які ніколи не згадується (хоча подія мала місце. Наприклад, проблематика засідань відомого Більдербергського клубу).

Аналіз також дозволяє чітко окреслити й коло осіб, які інформують–аналізують–оцінюють Україну, виклики і загрози, з якими ми стикаємося, наші перспективи. Особливістю цього кола є те, що до нього входять експерти і прогнозистирізного фаху, що зумовлює оцінювання і прогноз у певній площині. Зокрема, у площині геополітики, де Україна, наприклад, розглядається як

---

*Структурними елементами «м'якої сили» є, з погляду лондонської компанії PortlandConsultancy, cuisine (кулінарне мистецтво), techproducts (високотехнологічні продукти), friendliness (дружелюбність), culture (культура), luxurygoods (предмети розкоші), foreignpolicy (зовнішня політика), livability (впорядкованість) (див. про це: [13]).

До рейтингу «м'якої сили» у 2016 р. було занесено 30 держав: Аргентина (30), Австралія (6), Австрія (17), Бельгія (18), Бразилія (24), Великобританія (2), Греція (25), Данія (13), Ірландія (20), Іспанія (12), Італія(11), Канада (4), Китай(28), Нідерланди (10), Німеччина (3), Нова Зеландія (16), Норвегія (15), Південна Корея (22), Польща (23), Португалія (21), Росія (27), Сінгапур (19), США (1), Угорщина (26), Фінляндія (14), Франція (5), Чеська Республіка (29), Швеція (9), Швейцарія (8), Японія (7). (Число в дужках означає місце, яке посіла країна в згаданому рейтингу).

предмет торгу між Росією і Заходом, чи Росією (великою клептократичною і напівкримінальною державою на кордоні з Європою [15]) – й цивілізованим світом [16]. Інший кут зору, згідно з яким сучасна війна Росії проти України – це боротьба слов'ян між собою (як доводить чеський політолог Оскар Крейчі [17]). Утім, зауважу, що таке твердження звучить певним дисонансом до оцінок і висновків, які дедалі потужніше культивуються не тільки в азійському інформаційному просторі, але й в самій Росії, де акцентується ідея неслов'янськості росіян та обґрунтовується висновок, що росіяни – *неслов'янський* етнос [18]). У площині безпеки путінський режим розглядається, приміром, як «мілітократія», керована людьми зі спецслужб, які є продовжувачами політики попередників – ЧК і КГБ. Тож вони традиційно акумулюють свої зусилля у підживленні і розширенні у світі й у самій Росії меж трьох сфер ненависті: антидемократизму, антизахідництва, антисемітизму, і заради самозбереження і самоствердження «мілітократія» реформатує навколишнє середовище – у свій спосіб «перетравлює» і гібридує сусідів, створюючи квазідержави на зразок Придністров'я, Південної Осетії, «ЛНР» і «ДНР» тощо, ведучи локальні «гарячі» і регіональні гібридні війни.

Утім, процес – складний і полілінійний, що в інших ситуаціях підштовхує західних експертів говорити, приміром, про те, що «Путін будує українську націю» [19]. Або зазначати, як А. Гауланд (заступник голови партії «Альтернатива для Німеччини»), що Крим завжди був «споконвічною» російською територією, і наголошувати, що «нам, німцям, завжди було добре, коли ми підтримували хороші стосунки з Росією» [20].

До кола західних аналітиків та експертів входять люди різних переконань, носії відмінних ідеологічних і політичних традицій і настанов. Серед них найперше відзначаю широко представлених у західних ресурсах і підготованих з руки Путіна так званих експертів, науковців, лідерів думок, платних тролів і механічних ботів, які не переймаються питанням *точності, достовірності, повноти інформації, балансом представлених точок зору чи відокремленням фактів від коментарів і, відповідно, точністю оцінок і прогнозів*. Яскравий приклад їхньої діяльності, приміром, є

фальшиве інтерв'ю Порошенка у *NewYorkTimes* у 2016 р., організоване, як зазначила (15 квітня 2016 р.) італійська *LaStampa* [21], російськими спецслужбами. Останнє пояснює і той факт, що спостерігається ціла низка випадків, коли того чи іншого експерта, від імені якого подається аналітика, презентуються оцінки й прогнози, просто не існують в природі^{*.}

---

*Наприклад, виступаючи на 26-й Конференції з української проблематики в Іллінойському університеті (Урбана-Шампейн, США, 24–27 червня 2009 р.), Мойсей Фішбейн вказав на таке: «В середині квітня 2008 року на російському інтернет-сайті «ІА REGNUM» вийшла інформація, буцімто ізраїльський історик Юрій Вільнер видав книжку «Андрей Ющенко: персонаж и „легенда”». І миттєво з сайту на сайт пішла гуляти фраза: «Дослідження доводить, що в роки Другої світової війни батько Президента України міг бути табірним поліцаєм і нацистським інформатором». «Доводить, що міг бути». Стилiстичний недогляд, що на нього мало хто звернув увагу. Потім в Інтернет закинуто й сам текст «книжки». Я був почав читати. Над текстом стояла посвята: «АронуШнееру – гуманісту». Хто ж такий АронШнеер? Коли він жив? Чи живе? Я почав згадувати. І таки згадав. На АронаШнеера в одній зі своїх публікацій посилався ізраїльський публіцист Михайло Хейфец – той колишній радянський політ'язень Михайло Хейфец, що свого часу написав блискучі спогади про Василя Стуса. АронШнеер – співробітник ізраїльського Національного інституту пам'яті жертв нацизму «ЯдВашем». Я зателефонував до нього. З'ясувалося, що текст «розслідування» він прочитав у Інтернеті, але уявлення не має, хто такий Юрій Вільнер. Російське інформгентство «REGNUM» твердило: «ця книжка, видана в Ізраїлі, з'явилася в Москві», але ніхто – ні в Ізраїлі, ні в Росії, ні деінде – ні науковці, ні журналісти – ніхто нічого не знав про існування такого «ізраїльтянина». Я зацікавився міжнародним ідентифікаційним кодом книжки, що був зазначений в Інтернеті: ISBN — 969–228–292–5. Перші три цифри позначають країну, де видано книжку. З'ясувалося, що «969» – це Пакистан! Можна було б припустити, що книжка отримала рєєстраційний номер саме у цій країні. Але пошук цього видання у базі даних ISBN показав: «Такої книжки не існує». Це означало, що міжнародний номер сфальсифіковано. Це означало, що і сама «книжка», і її «автор» – фальшивка, створена й запущена в обіг у межах антиукраїнської спецоперації, що мала на меті ускладнити українсько-ізраїльські взаємини, посварити українців з євреями й налякати цивілізований світ «темними сторінками фашистського минулого» батька Президента України Віктора Ющенка. За кілька днів після першої появи фальшивки на сайті «Regnum» викриття було оприлюднене одночасно – в суботу, 18 квітня 2008 року – в київській газеті «Україна молода» і на одному з ізраїльських інтернет-ресурсів, а відтак розійшлося широким інтернет-простором. Антиукраїнська спецоперація захлинулася на самому початку» [22].

Західний інформаційний простір наповнений оцінками колишніх советологів (які нині виступають під личиною росієзнавців). Дотримуючись своєрідних інтелектуальних традицій, вони усе ще сприймають Україну і Росію як нероздільне ціле, на відміну від сучасних західних дослідників, які демонструють більш адекватне розуміння сучасних процесів в Україні, Росії, Європі і світі (Пол Даньєрі, Александр Мотиль, Едвард Лукас, Джеймс Шерр, Андреас Умланд), тобто не змішують Росію з Україною, усвідомлюючи відмінність між українцями і росіянами, між двома державами, і досліджують російський великодержавний націоналізм, національну свідомість тих, хто називає себе росіянами.

Тож можна зробити висновок, що читаюча західна публіка має можливість не тільки насолоджуватися плодами якісної політичної експертизи й наукової аналітики, але й має шанс потрапити (і потрапляє) під маніпулятивний інформаційний пресинг. Алгоритм дихання–думання–світовідчуття західного читача до певної міри визначається окремою групою так званих експертів і аналітиків, діяльність яких, є підстави твердити, забезпечується в Європі і загалом у світі путінським режимом.

Зверну увагу й на ще один момент: багато публікаційна європейських Інтернет-ресурсах є свідченням лінійності мислення й світосприйняття їхніх авторів, телеологічних уподобань, специфічних переконань про те, куди рухається світ, та чи інша країна. Для когось нормою виступає рух до перемоги націоналістичних сил, *націоналізму*, інші, як і в ХХ столітті, омріюють світ за своїми лекалами – такий світ, в якому суцільно запанує *ліберальна демократія* з необмеженим ринком. Є й інші, які впевнені, що людству необхідні імперії, а отже, не лише націоналізм, але й авторитаризм сьогодні переживає своє тріумфальне повернення. Хтось твердить про рух до Царства Божого, а хтось кричить «Аллах акбар» і заявляє, що «ісламу потрібен весь світ» (тобто – ніякого різноманіття). Така лінійність мислення – спроба завуалювати маніпулятивний потенціал тієї чи іншої релігії, скористатися мобілізаційним потенціалом націоналізму (у період боротьби за владу чи її утримання, коли націоналістичні чи імперські гасла стають у нагоді для крайнього розбурхання почуттів електорату, якому нагадують про «велич

нації», і вибудовуються плани панування над іншими націями) та іншими інструментами впливу на свідомість.

Аналіз інформаційного простору свідчить і про те, що оцінки, судження й прогнози базуються на своєрідній історичній пам'яті, на альтернативних історіях, які міцно закріплені у головах європейців: історія і політика – сфери, у яких «розбираються» майже всі, маючи свій пантеон героїв, уявлень про історичну справедливість, про правильний чи, навпаки, неправильний перебіг історії, і кожен з «авторів історії» готовий доводити, чому та чи інша персона по праву займає місце у священному пантеоні героїв, а ті чи ті – покидьки, яких у жодному разі не варто допускати до «священного пантеону».

Загалом західний інформаційний простір – своєрідна суміш професійності, фальсифікацій, пропаганди, відвертих дурниць і примітивних тверджень. І якщо він має саме таку «конфігурацію», то це свідчить, щонайменше, про два моменти: у західних суспільствах є ті цільові групи, на чий інфантилізм (історичний, політичний, культурний і т. п.) й розраховані такі публікації; є еліта (політична, управлінська, інша), якій вигідно (з тих чи інших причин) формувати інформаційний простір країн Заходу саме таким чином.

У зв'язку з цим варто зазначити, що є ресурси, в яких, здається, ніколи нічого позитивного про Україну і українців не пишеться. Серед таких ресурсів, наприклад, – сербські *Печат*, *Видовдан та ін.*; французька *AgoraVox*, де розміщуються брехливі статті про апокаліптичну ситуацію в Україні КрістельНеан (французької журналістки, що працює на агентствоDONiPress), Куртуя Лорана та ін.; турецька газета *Güneş**, антиукраїнські настрої поширює Каяхан Уйгур та ін.; норвезькі ресурси *Steigan.no*, *Nettavisen* та інші, де Україну ретельно й постійно очорнюють БьорнДітлефНістад, Пер ЛотарЛінднер, Пол Стейган) та ін.

---

* Хоча Туреччина, зрозуміло, не є географічним чи цивілізаційним Заходом, але дві, щонайменше, причини спонукають інтерес до оцінок щодо загроз і перспектив України, оприлюднених в її інформаційному просторі: країна на сьогодні є учасником західних альянсів (зокрема, членом НАТО), а її історія свідчить про тісні зв'язки мусульман-турків з кримськими татарами-громадянами України.

Складається ситуація, коли армія «лівих інтелектуалів і путінських агентів», які вважають, що «Україна – підходяща ціль для їхніх пльовків» [23] – невпинно зростає.

Окремо зазначу, що сприйняття України, оцінка подій, які відбуваються у країні, формується внаслідок присутності в інформаційному просторі Заходу точок зору й оцінок громадян України, зокрема, тих, які були і є прихильниками колишньої влади часів президентства В. Януковича. Так, наприклад, 21 січня 2017 р. найстаріша данська газета *Berlingske* (що почала виходити з січня 1749 р. за назвою *Kjøbenhavnske Danske Post-Tidender*, пізніше – *Berlingske Tidende*) опублікувала інтерв'ю з Єленою Бондаренко [24] (народним депутатом України у 2006–2014 рр. від Партії регіонів), яка, оцінюючи ситуацію в Україні, повідомляла данцям, що напад Росії на Україну – брехня, бо в Україні – громадянська війна; у країні відсутня справедливість, є приблизно 5 тис. політв'язнів і т. д. Інший кут зору демонструє публікація у британській *OpenDemocracy* Катерина Яковленко [25], родом з Донбасу, яка засвідчує до своєї країни «повагу, любов і здорову критику» [25]. Досить цитованим у західних інформаційних ресурсах є народний депутат С. Лещенко.

Крім того, слід брати до уваги й присутність у західному інформаційному просторі (а отже, розглядати як чинник впливу на формування оцінок представників Заходу на ситуацію в Україні) «стратегічних ЗМІ Росії», про які, наприклад, 3 червня 2017 р. писав Одрі Кучінскас у відомому французькому щотижневику *L'Express* [26] у своїй статті «Критиковані Макроном *Russia Today* і *Sputnik* – «стратегічні» ЗМІ Росії». І дійсно, аналіз публікацій у подібних «стратегічних ЗМІ» підводить до висновку про ретельне опрацювання ключових політичних послань, спрямованих на закріплення в свідомості кожного читача специфічної інтерпретації та оцінок тих чи інших подій і явищ, що вигідні правлячій еліті.

Зважаючи на вищесказане, ми, думаю, можемо зрозуміти, в яких умовах і ким виробляється інформаційний ресурс та з'являються оцінки, висновки та прогнози щодо України.

Варто звернути погляд і на «інформаційну кухню», щоб зрозуміти методи, які використовуються у ході «виготовлення

інформації», сповненої тими чи іншими оцінками і прогнозами щодо нашої держави (щонайменше для того, щоб не тільки відокремити «друзів» від «недругів», але й зрозуміти методи нав'язування оцінок, виявити інструменти, за допомогою яких це відбувається).

Найперший метод – фальсифікація минулого і сьогодення. Яскравий приклад – публікація 1 лютого 2017 р. на французькому *AGORA VOX* за підписом КуртуаЛорана [27], від імені якого наголошується думка про те, що Київ, українська державність – «плід уявлень». Виступаючи прихильником імперій, автор позитивно оцінює царські укази 60-х років XIX століття, спрямовані проти української мови, зазначаючи, що українська мова у той час була заборонена як вектор бунтарства і сепаратизму; стверджує, що кубанські козаки – не були етнічними українцями. К. Лоран виявляється фахівцем з історії кримських татар, стверджуючи (як і сталіністи-комуністи), що кримські татари були «єдиним європейським народом», котрий «повністю» (!!!) співробітничав з нацистськими окупантами. Таким чином, К. Лоран виправдовує злодіяння Советського Союзу, як і фактично теперішні дії Росії в окупованому Криму щодо цілого народу – кримських татар. К. Лоран виявляється фахівцем і з Голодомору в Україні 1932/33 років: він спростовує його штучність і те, що Голодомор фактично був геноцидом українців. Російський імперіалізм для К. Лорана неіснуючий – уявний, тож він виправдовує дії Росії у Грузії у 2008 р., окупацію Криму і війну на Донбасі, прославляє російську армію, на озброєння якої приходять винищувач п'ятого покоління Т-50.

Експерти відзначають, що зусилля (про)російських пропагандистів «межує із самокарикатурою». Зокрема, Александр Кларксон (професор Королівського коледжу Лондона), говорячи про «дивну компіляцію історичної пам'яті, зазначав, що «путінська машина ЗМІ обирає такі шматочки із історії советської і царської Росії, які можуть виявитися корисними для просування ідеології властей у конкретний момент, а потім посилює їх значимість за допомогою сучасних медіа-технологій, щоб справити незабутнє враження на аудиторію».

Якщо ми спробуємо на прикладі не тільки цієї статті К. Лорана, але й багатьох інших, поширених у західному

інформаційному просторі за останні місяці чи тижні, дослідити деякі інші технології маніпулювання свідомістю читача і методи, використовувані для поширення проросійської пропаганди та формування негативного образу України, перспектив Української держави у західному інформаційному просторі, то побачимо, що має місце не лише «дивна компіляція історичної пам'яті», але й:

– специфічне використання слів, словосполучень, понять. Слово, словосполучення виконують функцію ярлика («київська хунта»), поняття – функцію порожнього означуючого, парасолькового («фашисти»), але при цьому його пропагандистський потенціал – практично невичерпний; текст постає як свого роду унаочнення «мови ненависті». Як зазначив Крістіан Рот-Ей (професор, фахівець з історії Росії, що працює в Університетському коледжі Лондона), «пропаганда, заснована на образі фашизму, є надзвичайно ефективним прийомом, і вона довгий час впливала на громадську думку в Росії. Це – не безглуздий атавізм. Вони знають, що це працює» [28];

– використання у риториці тавтології (наприклад, «ДНР», оскільки республіка латиною і означає «справа народна»; «одноголосний консенсус» тощо); стилістичних прийомів, на зразок синекдохи («Вся Росія підтримує президента Путіна»);

– конструювання текстів і їхніх заголовків за допомогою надмірної емоційної забарвленості. Такі приклади емоційного впливу на читача демонструють, приміром, норвезькі Інтернет-ресурси. Так, наприклад, ресурс *Steigan.no* 2 травня 2017 р. розмістив матеріал за назвою «Одеська бійня 2 травня 2014 року – як і раніше – відкрита рана» [29]; у фінських *IltaSanomat* («Вечірні вісті») 10 травня 2017 р. був видрукований матеріал, озаглавлений «В українському «Євробаченні» є щось страшне» [30]. Приклад, коли заголовок стає інструментом залякування або прогнозує політичний апокаліпсис, дає нам публікація у німецькій *Süddeutsche Zeitung* від 16 березня 2017 р. за назвою «Берлін: Україні загрожує розпад» [31], а згаданий норвезький ресурс *Steigan.no* 12 березня цього року опублікував текст за назвою «Хагтвет, Центр з вивчення Голокосту і фашизм в Україні» [32];

– використання прямих фальсифікацій фактів (на зразок вищезгаданого інтерв'ю українського Президента в *NewYorkTimes* чи «розп'ятого хлопчика», про якого тривалий час розповідали

світу російські ЗМІ. Розрахунок – на некритичність мислення читача: євреїв свого часу звинувачували у використанні крові християн у ритуальних цілях, а нинішній російський міф уже таврує не євреїв, а українців, і світ читає про «розпинання хлопчиків» та інші жахи. Інший приклад навела шведська газета *SvenskaDagbladet*, зауваживши, що ліві інтелектуали «раніше прибалтів описували як зборище фашистів», а тепер місце Прибалтики зайняв створюваний лівими образ України, чий народ нібито складається із п'яних фашистів і гомофобів» [23]);

– фальшування картини світу за допомогою обґрунтування негативних ідентичностей українців («ми – борці за благо всіх, а вони – фашисти»), встановлення все нових і нових смислових кордонів на карті світу;

– культивування фальшивих узагальнень (на зразок того, що всі кримські татари, весь народ, співпрацювали з нацистами);

– використання конспірологічних теорій (приміром, щодо існування змови Заходу проти Росії, її православних цінностей, «руського мира»);

– формування і закріплення у свідомості неіснуючих дилем («или мы, как наши деды, защитим матушку-Россию, защитимрусский мир или погибнем в жерновах фашизма, фальшивойдемократии» тощо);

– маніпулювання детермінантами – гру з причинами і наслідками тих чи інших подій (наприклад, щодо подій у Криму, Донбасі), заміна правдивих причин і, відповідно, створення неправдивих наслідків (нібито російська армія прийшла, щоб захистити волевиявлення на референдумі представників «руського мира» в Криму, під якими розуміються російськомовні українці);

– «вмонтування» в оцінки і прогнози порожніх заяв, які нічого не означають, утім є багатообіцяючими та виправдовувальними («У России великая история и не менее великое будущее»; «Спасибодеду за победу» замість: «Спроси деда, что он вытворял на войне»);

– використання «слів-пасток» (як-то «так званий», «нібито» або «вважається», «широко відомо», «усі вже знають», які використовуються, щоб надати вигляду об'єктивності, якої не може бути в принципі, чи для вихолощення справжньої суті того

чи іншого явища, процесу, факту. Наприклад, «так звані демократи», «нібито окупація» і т. п.);

– використання фальшивих соціологічних даних для наголошення широкомасштабної підтримки Путіна населенням Росії;

– послуги фальшивих фахівців, експертів, аналітиків-оцінювачів (як в Україні на «112 каналі», приміром: кидання у телепростір інформаційного сміття, поєднання його з правдивими фактами, думками фахівців, але й інших осіб, які називають себе експертами, політологами, політконсультантами) чи «професійних плакальників»*.

Фальшована історія – зброя, яка в руках фейкових фахівців по-своєму розстрілює розум споживача, виробленого ними контенту; неосвіченість, відсутність альтернативних каналів інформації – чинник, який уможливує ефективне використання інформаційної «зброї». Як і страхи обивателя, примножені війною в Україні.

Наслідком діяльності цих фейкових фахівців стало формування специфічних стереотипних уявлень про Україну, її історію, політичне сьогодення і, відповідно, майбутнє, про що переконливо написав Т. Кузьо (19 квітня 2017 р.) у своїй статті в *Atlanticcouncil* «Чому продовжується наше нерозуміння путінської війни в Україні» [34]. Чи про що по-своєму свідчать «заголовки-протести», на зразок заголовку статті С. Геймерсона «Карикатури лівих на Україну не відповідають дійсності» [23] у шведській газеті *SvenskaDagbladet*. Або публікації, в яких звучала гостра критика на адресу Д. Трампа після того, як під час зустрічі з українським Президентом П. Порошенком він вжив артикль *the* перед назвою нашої країни. Зокрема, автор однієї з таких статей («Пам'ятка Трампу: віднині це не „theUkraine”») [35]), зауважив, що коли світові лідери вимовляють «TheUkraine», нормально

---

*«Плакальників», які чекають на підтримку від В. Путіна, про що дозволяє твердити, приміром, публікація [33], в якій йдеться про зустріч В. Путіна з президентом Європейського єврейського конгресу В'ячеславом Кантором. В. Кантор розповів В. Путіну, що становище європейських євреїв сьогодні – «найгірше з часу Другої світової війни», що багато євреїв хочуть покинути Європу. У самому Європейському єврейському конгресі вважають, що В. Кантор швидше представляє інтереси В. Путіна, ніж, власне, європейських євреїв.

припустити, що вони не надають підтримки кампанії, яку проводить Росія проти української державності: «Вони просто не знають про багаж, який супроводжує цю фразу. Вони нічим не відрізняються від переважної частини міжнародного співтовариства, яке не підозрює, що боротьба за незалежність України була однією із найдовших і найсмертоносніших у історії». Але, як переконував автор, «прийшов час підвести ризику під незграбними фразами „TheUkraine” і почати висловлювати країні ту повагу, на яку вона заслуговує», адже Україна стоїть на передовій у гібридній війні проти Росії, яка прагне ліквідувати систему безпеки повоєнного світу і переглянути підсумки холодної війни. «У той час, коли політики у США і ЄС турбуються про фейкові новини і втручання у вибори, українці розплачуються своїми життями. Найменше, що ми можемо зробити – це правильно вимовляти назву країни» [35].

Одним із наслідків «нерозуміння» чи «злого умислу» стало створення низки образів України, які по-своєму й насаджуються читачу.

Перший образ – суцільно негативний, створений за допомогою, з одного боку, оцінювання історії України та українців як «негативної» (що стає очевидним, наприклад, з матеріалів вищезгаданого К. Лорана), а з іншого – з «негативного сьогодення». Так, сербський ресурс «Відовдан», який прирівнює українців до хорватів та протиставляє їх, власне, сербам та росіянам, зокрема, стверджує, що українці і хорвати зміцнювали «свою штучну державність за рахунок дезінтеграції сербської та російської національної ідентичності», робили ставку на насильницьку латинізацію сербської та російської мови та писемності, на жорстке обернення сербського та російського православного населення в уніатство. Українці і хорвати завжди відповідали на «політику миру» політикою «війни і конфронтації» і так вчиняють до цього часу, прикриваючись ідеєю «західних цінностей та європейської інтеграції». «Відовдан» твердить, що (2 травня 2014 р.) в Одесі українцями були спалені «кілька десятків мирних мешканців» тільки за те, що вони «були росіянами», що українці разом з хорватами – «маріонетки Заходу», «васали», що страждають на русо- та сербофобію, пронизуючи цими фобіями усі сфери життя –

політичну, культурну і релігійну. Висновок «Відовдан» – українці і хорвати допомагають Заходу обернути в рабство сербів і росіян, знищити їхній «православний менталітет» та викоринити «незалежну самосвідомість»; українська і хорватська нації є «добре продуманим політичним проектом Ватикану, Відня, Берліна і Лондона», вони – «інструмент агресії проти сербського та, , русского мира»», але без Росії і Сербії вони втратять «єдиний сенс» свого існування та можливість утриматися на геополітичній арені [36].

Цей текст є не тільки ще одним свідченням фальсифікації історії (далекої і ближчої) й агресивною спробою фальшування сьогодення з позицій його «правильного розуміння» та «об'єктивних прогнозів» щодо майбутнього України, але й інструментом маніпуляцій свідомістю сербського населення (в інтересах сербської влади, найперше), проявом справді васальної залежності близько 10-мільйонної Сербії від Росії, як і своєрідним свідченням геополітичних, ціннісних розламів в Європі.

Негативний образ України «доповнюють» твердження норвезького ресурсу *Nettavisen* про «Західну дезінформацію щодо України» [37]. Турецька газета *Güneş* у статті від 27 червня 2017 р. [38] писала про «євреїв-неонацистів» в Україні, яка стала своєрідним «гніздом неонацистів». Зокрема, автор публікації К. Уйгур, розповідаючи про напад на ліванський ресторан у Києві, про викрадення мусульманських бізнесменів, про атаки на російський «Сбербанк», наголошує, що це все справа рук українських правих, яких підтримує Захід і, зокрема, фонд Сороса. Крім того, наголошуючи, що багато з членів «Правого сектора» – євреї, К. Уйгур стверджує, що цих, останніх, підтримує Ізраїль, що «єврей-неонацист» – нинішня реальність: вони перебували в рядах «Азова», спонсорами якого виступали євреї С. Тарута та І. Коломойський, у поліції, працюють у молодіжних таборах, де проводять військове навчання молоді.

Натомість *The Washington Post* [28] звертає увагу на «стратегічні ЗМІ», які працюють безпосередньо в ОРДЛО, і, зокрема, на телебачення. Так, наголошується, що сепаратистське телебачення:

– малобюджетне, низькопробне, з обмеженим інформаційним наповненням та регулярними повторами передач, уміло проводить пропагандистську роботу серед місцевих мешканців, формуючи командний дух, «домінантні символи». Останні, своєю чергою, дозволяють використовувати «культурну пам'ять» населення ОРДЛО;

– «переповнене образами й установками советської епохи»: ідеться про боротьбу «трудолюбних слов'янських представників «руського мира»» із «розбещеним індивідуалізмом імперіалістичним Заходом»; у відеоряді використовуються порівняння, які «покликані закріпити розчарування» Заходом. Пропагуються советські міфи (наприклад, про «героїчний подвиг так званих панфіловців», яких насправді не було). В моду повернулися сюжети про «ударників праці» для створення ілюзії самодостатності та економічного відродження ОРДЛО.

Крім того, як зазначалося у *TheWashingtonPost*, телебачення використовує тактику «підкріплення патріотизму закликами до фізичної чистоти».

До ведення телевізійних програм залучаються специфічні персони, як, приміром, правнук Сталіна Яков Джугашвілі, який схиляє голову «перед покійним диктатором» і вважає своїм обов'язком розвінчати «антисталінську і антисоветську брехню» та говорить про Сталіна як про людину, яка «служила іншим». Якщо В. Путін у телебаченні Росії постає «своєрідною формою розваги», «споживчим продуктом» (то він відчитує своїх підлеглих, то з'являється без сорочки, що дозволяє росіянам асоціювати себе до рівної міри з президентом), то і Плотницького намагаються подавати в таких специфічних ракурсах.

Стаючи на захист ОРДЛО та їхнього окремого від України майбутнього, представники антиукраїнських західних інформаційних ресурсів заявляють, що «Донбас більше не має нічого спільного з Україною» [39], і наголошують на боротьбі з корупцією в «республіках», на відміну від України, яка корумпована («більша частина депутатів Ради подала такі декларації..., за які їх повинні були б відправити до тюрми, звинувативши в корупції, розкраданні засобів та ін.») і «падає в провалля».

Звісно, у західному інформаційному просторі є й якісно інші підходи до підбору фактів, їх витлумачення і, відповідно, обґрунтування висновків щодо минулого, сьогодення і майбуття України. Для прикладу можна звернутися до статті Герхарда Гнаука у німецькій *DieWelt* [40], опублікованій 16 червня 2017 р., в якій автор, звертаючись до рішення місцевої київської влади щодо перейменування проспекту Ватутіна і присвоєння міській магістралі імені генерала Романа Шухевича, пише про останнього під різними кутами зору. Найперше, звертає увагу, що Р. Шухевич – для багатьох нинішніх українців справді герой, антисоветський символ з трагічною долею. Адже для Р. Шухевича Советський Союз був «головним ворогом». Спеціальними силами цього, останнього, він і був оточений у 1950 р. та за такої ситуації, щоб уникнути полону, вчинив акт самознищення. Советська влада ж переслідувала родину Шухевича і «перенесла на її членів відповідальність за його дії – неповнолітні діти були забрані в дитячий будинок», дружину заслали до Сибіру, син Юрій перебував у таборах, на засланні більше 30 років. Наголошуючи, що в 1941 р. під час нападу Німеччини на СРСР Р. Шухевич очолював батальйон «Нахтігаль», і цей факт його біографії не є прийнятним для колишніх і нинішніх прихильників СРСР і Росії, автор статті робить зауваження, на яке варто звернути увагу: функції офіцера зв'язку в підрозділі виконував німець Теодор Оберлендер, який згодом (при канцлері К. Аденауері) був міністром у справах вигнанців, а це, своєю чергою, було використано пропагандистами НДР, які твердили, що ФРН – «продовження фашизму». Тож, коли сьогодні українці віддають шану Р. Шухевичу, то, як наголошує Г. Гнаук, «у російських засобах масової інформації звучать схожі звинувачення», які «чудово вписуються» у твердження Москви про те, що в Україні після повалення Януковича діють «фашисти».

Намагаючись критично оцінювати постать Р. Шухевича як одного з українських героїв, Г. Гнаук, зазначає, що, співробітничавши з Третім Рейхом, українські націоналісти сподівалися, що скоро «отримають власну державу», до чого й закликав, наприклад, Степан Бандера після захоплення Львова. Утім, це «не відповідало цілям націонал-соціалістичної влади».

Таким чином, автор статті проливає світло на один із інструментів «препарування дійсності».

Окремий інтерес викликають публікації, в яких характеризується українська політична система, спосіб життя (наприклад, Україна – безладна і корумпована демократія [41]), чи статті-реакції на вагомій для України події (зокрема, надання нашій державі країнами ЄС безвізового режиму Ендрю Крамер у статті в *TheNewYorkTimes* оцінив як зняття Європою «паперової завіси» з України, як підставу зсуву свідомості мешканців колишньої советської республіки [42]). Як і ті, в яких постійно переосмислюється/оцінюється характер російсько-української (а не громадянської в Україні) війни. Якщо для одних спостерігачів остання постає у формі «недовійни» [43], то інші говорять про «брудну війну» [28], а побувавши на Сході України, стверджують, що там у нас таки справжня війна (чи «просто війна» [44]), а «на війні, як на війні» [45]. Там «російська сепаратистська пропаганда займається видумуванням», – як стверджував 29 червня 2017 р. польський ресурс *Krytykapolityczna*. «Вона створює події, придумуючи їх. Був такий приклад: у російських сепаратистських ЗМІ з'явилося повідомлення про те, що внаслідок обстрілу Донецька українськими силами загинула маленька дівчинка. Про це казали всі, називалося навіть ім'я дівчинки. Журналіст ВВС поговорив з місцевою пресою і з'ясував, що постраждалої дитини насправді не було. Це була чиста фантазія». Утім, критика звучала й на адресу України: «Українці, тобто їхній Генштаб, своєю чергою, замовчують різні факти. Цікаве відбувається з кількістю обстрілів. Кожного дня повідомляється про 40–60 інцидентів, але ця цифра не має нічого спільного з реальністю ... в рапорти потрапляє не більше 10% подій» [45].

А ще західні інформаційні ресурси оцінюють війну в Україні, як «забуту війну в Європі» [45]. Прогнозуючи, зазначають, що, продовжуючись уже четвертий рік, ця війна – «не обіцяє нічого хорошого» [28].

Окрема увага інформаційних суб'єктів – людям, які залишилися на окупованих територіях. Оцінюючи їх, автор *Krytykapolityczna* зауважував: «Вони побоюються залишати свої домівки. Донбас – специфічний регіон, до війни люди теж зрідка з

нього від'їжджали. Багато хто не готовий залишити своє помешкання, хоча нам це може здатися дивним: ми розуміємо, що якщо весь населений пункт уже зруйнований, то їхня хата теж може скоро рухнути. Але будинок для цих людей – це все, що в них є. Їх ніхто не чекає, їм немає куди їхати. Я багато разів чув від таких людей, які zostалися, що вони не потрібні ні Росії, ні Україні. Їм немає куди подітися. З одного боку, ніяких варіантів не пропонує їм Росія, з іншої – у Києва теж немає для них квартир чи соціальної допомоги, чогось, що дозволить їм розпочати нове життя. У багатьох населених пунктах це стало серйозною проблемою. Люди переїзять у найближчі міста, уже за 70–100 кілометрів здається, що війни немає. Там трохи більше військових, але обстановка спокійна, усі живуть своїм життям. У містах, куди з'їхалося багато народу, почалися проблеми з роботою, зросли ціни на житло, продукти. Саме тому рішення про переїзд стає таким складним. Західна Україна у цьому плані значно мобільніша: місцеві мешканці поколіннями їздили за кордон. Їм легше прийняти рішення, зібрати речі і поїхати. На Сході люди прив'язані до свого дому» [45].

Вдаючись у зв'язку з цим до аналізу дій представників західних урядів, *NewYorkTimes* розмістила (20 червня 2017 р.) статтю Адріана Боненбергера [43], в якій автор критикував Д. Трампа за те, що він не зміг «хоч трохи покращити слабку політику Барака Обами в сфері зупинки російського вторгнення на українську територію». Тож «насилля, яке продовжується, у суміші із серією вбивств і замахів в Україні, не йдуть на користь стабільності в регіоні». Крім того, не виключається, що «якщо Росія наважиться на широке вторгнення, то це може перерости у більш широкий конфлікт в Європі».

Після зустрічі українського Президента з американським наприкінці червня чеський ресурс *iDNES.cz* 22 червня [46] зазначав і прогнозував, що візит Президента України до США не потягне за собою докорінного перелому у розв'язанні російсько-українського конфлікту, адже у руках В. Путіна – «як і раніше, більш крупні карти», ніж у П. Порошенка: значно сильніша армія і багата державна казна. Кремль буде і надалі підтримувати

маріонеткові режими в Луганську і Донецьку, і в «цій неоголошеній війні» і надалі будуть гинути солдати і мирні мешканці. Утім, очевидно, що Москві не вдається ані зламати спротив Києва, ані переконати ключових гравців світового співтовариства, щоб вони погодилися з окупацією української території. Говорячи про «проблеми з корупцією» в Україні та кволуекономіку, автор звертає увагу на те, що це не стало перешкодою до надання Україні безвізового режиму – «значного заохочення».

Особливо слід звернути увагу на публікації, в яких даються не лише помірковані оцінки Україні й українцям, а наголошується на необхідності України. Так, полякам Україна потрібна, бо, на думку французької *Le Monde*, українці рятують польську економіку [47]. Самі поляки заявляють, що якщо Польща слугує буфером безпеки для Німеччини, то Україна – для Польщі [48]. Перші два речення редакційної статті в польській газеті «Rzeczpospolita» (28 лютого 2017 р.) за назвою «Україна: межі допомоги» [49] прямо проголошують: «Польща потребує України. Підтримка цієї держави і надання їй допомоги у формуванні військового потенціалу – це сфера наших життєвих інтересів». Оцінюючи польські «життєві інтереси», газета зазначає кілька моментів, наголошуючи, що «гіпотетичний двосторонній союз з Києвом чи навіть об'єднання нашої оборонної промисловості» оцінюється як надто ризикований крок, який «не віддасть Польщу від ризиків», а навпаки – «створить нові». «Безпечною формою допомоги» Україні є підготовка її збройних сил за стандартами НАТО, щоб ці сили могли стати достойним супротивником Росії. Оцінюючи перспективи політичного проекту союзу і взаємодії підприємств військово-промислового комплексу Польщі й України, поляки зазначили, що в теорії такий союз міг би зміцнити позицію Польщі в регіоні, дати, нарешті, Варшаві інструмент для впливу на Київ і розширити зону безпеки на схід, утім, на практиці це – «рецепт катастрофи».

Чому? Тому, що, як твердять поляки:

– українська армія слабка, для створення військового союзу нема реальної основи. У разі подальшої агресії Росії НАТО не заступиться за Україну, і Польщі доведеться діяти самій, що стало б самовбивством;

– Україна має низку вад – російська агентура кишить у її збройних силах і в середовищі еліт. За таких умов обмін секретною інформацією може нашкодити Польщі;

– Польща намагається виготовляти у себе новітню військову техніку за західними зразками, а Україна, мовляв, лише модернізує стару советську. Тож поляки переконані, що таке співробітництво їм нічого не дасть.

Який вихід пропонують поляки?

Перше. Україна повинна самостійно створити потенціал для спротиву Росії, інвестуючи в регулярні збройні сили (чим вона, як зазначається, послідовно й замається) та створюючи нерегулярні сили, які, у разі російського подальшого вторгнення, затягнуть росіян у трясовину партизанської боротьби.

Друге. Польща, як й інші країни НАТО, проявлять себе, передаючи українцям ноу-хау у сфері ведення сучасної війни, долучаючи українських військових до навчань НАТО, ділячись інформацією про сильні і слабкі сторони російської армії та намагаючись разом аналізувати ефективні способи боротьби з нею.

Третє. Польщі слід домагатися, щоб Альянс поставив Україні ті системи озброєння, яких нам бракує.

Висновок поляків: військовий союз з Україною – божевільна ідея, але через, припустимо, 15 років, коли дві сторони до нього дозріють організаційно, ментально, політично, то все може змінитися. Лише треба, щоб Україна залишилася до того часу незалежною.

А що треба для того, щоб Україна не лише залишалася незалежною, але й зміцніла? Проведення реформ у всіх галузях, боротьба всіма засобами з корупцією, виховання еліт, бо Польща «потребує Україну».

Утім, у Польщі звучать і думки, які засуджують «український націоналізм» у західних українських регіонах; висловлюються побоювання щодо українців, які прибувають до Польщі, оскільки «українці, ... можуть навіть підключитися до сепаратистських сил, що актуально як для Сходу країни, так і для Верхньої Сілезії, де українці можуть стати природними союзниками Руху за автономію» [50].

Крім того, варто прислухатися і до прогнозів, представлених у західних інформаційних ресурсах щодо майбутнього Росії, оскільки саме вона розглядається як основна загроза для України. З одного боку, низка європейців готується до «рашистської навали», про що свідчать, наприклад, такі публікації, як «Фіни більше не можуть спати спокійно: дії Путіна і Трампа неможливо передбачити», від 13 травня 2017 р. у газеті *HelsinginSanomat* [51] чи стаття «Група територіальної оборони Польщі», про яку 12 травня 2017 р. розповіла італійська газета *GliOcchiDellaGuerra* [52]. Про те, де «Прибалтика дійсно вразлива», розмірковував у статті у *FrankfurterAllgemeineZeitung* (від 25 червня 2017 р.) Томас Гучкер [53]. З іншого боку, європейці розуміють, як висловився один із експертів на сторінках словацької «DennikN» 4 травня 2017 р., що Росія сама себе руйнує. Вона може запропонувати світу велику територію, населення, яке невпинно зменшується, і ядерну зброю. Вона нездатна йти в ногу з іншими у тому, що стосується якості. «Росія – держава, яка живе своїм минулим, і зовсім не розуміє, наскільки образ цього минулого жахливо спотворений. У той час як Америка мріє про майбутнє, і те саме починає робити Китай, Росія звертається до того, що вже було. А це шлях до саморуйнування» [54]. Якщо прочитати низку, запропонованих *Stratfor* прогнозів на найближчі 25 років, то Росія почне різко втрачати у політичному, економічному та інших площинах уже в 2017–2018 рр., а 2020-ті роки будуть позначені для неї критичними змінами. З цього приводу *GazetaPolska* 4 травня 2017 р. написала, що розпад Росії – це не фантастичний сценарій, що молоді, можливо, до цього часу недосатньо розвинуті у суспільному плані народи потребують не російського кнута, а західних інститутів, безпеки і свободи. А світу потрібні національні держави, у тому числі й російська, а не стародавня імперія на чолі із сучасним Нероном [55]. По-своєму спрогнозувала перспективи Росії і ведуча американських FoxNews, звернувшись 11 травня 2017 р. в ефірі до росіян і, як вона акцентувала, – «особливо до Володі з Ленінграда». Зокрема, вона наголосила, що американська демократія сильніша, ніж «Володя», що він не переможе [56].

Утім, коли одні виявляють страх, інші (як американці) – невичерпний оптимізм, а ще інші (у «бідній Європі», як

висловився В. Лакер у іспанській *La Vanguardia* [57]) – байдужість, а ситуація при цьому нескінченно варіюється і змінюється, то це, відповідно, змінює й оцінки та прогнози щодо сьогодення і майбутнього не лише України, але й регіону та всього Західного світу. Зокрема, після вбивства полковника М. Шаповала газета *The Washington Post* 27 червня опублікувала статтю консультанта урядів та політичних партій Моллі МакК'ю «Вбивство в Києві демонструє, як Захід втрачає Україну» [58]. Відзначаючи, що Україна захищає кордони Європи, М. МакК'ю через призму вбивства висвітлює слабкі місця України: політична нестабільність у столиці; ослаблені В. Януковичем воєнні можливості країни і розуміння такими, як М. Шаповал, того, що збирається робити Москва, і того, що (як свідчать жорсткі уроки усіх попередніх випадків російської агресії на постсовєтському просторі) ніхто не прийде на поміч і захищатися доведеться самому. М. МакК'ю віддає належне Україні, яка першою осмислює «відповіді» на замасковані війни, і, попри те, що робота таких, як Шаповал, за твердженням автора, «недозабезпечена», Україна виявилася спроможною упродовж трьох років вести війну проти російських сил і до цього часу не програти. Більше того, досвід України є унікальним, адже ЗСУ сьогодні є єдиною силою, яка вела війну проти оновленої російської армії, що використала Схід України як лабораторію для випробовування нових інструментів електронної боротьби і спецпризначенців. Україна навчилася протистояти цьому, і це є однією з причин присутності західних консультантів, спостерігачів і радників в Україні: вони намагаються вивчити досвід українців*. При цьому Росія, як твердить МакК'ю, досягла

---

*29 липня 2015 р. в австрійській *DiaPress* була опублікована стаття Вольфганга Гребера, в якій він розповів, що 300 військових радників зі США у Львівській області навчали за західними стандартами військовослужбовців і бійців Національної гвардії України. Навчаючи, американці і самі вчилися в українців: один із офіцерів наголошував, що він є типовим військовослужбовцем армії США, адже «після майже дев'яти років партизанської війни на зразок тієї, що була в Іраку й Афганістані, у більшій частині американських солдатів і офіцерів немає практичного досвіду зіткнення з професійним і важко озброєним, організованим у великі підрозділи і який активно використовує сучасну військову техніку супротивником». Крім того, американці наголошували, що «жоден з нас

успіху: дебати ведуться довкола питання ефективності Мінських угод, продовження/не продовження санкцій, а про захист України і про покарання Росії за агресію – не йдеться. Мало хто говорить про зміцнення обороноздатності України, її наступальних і розвідувальних можливостей, але «нам всім треба інвестувати в це, тому, що, якщо Україна випробувальний майданчик, то кінцева мета – це ми всі», – акцентувала МакК'ю [58].

Перспектива України як випробувального майданчика зазвучала й після атаки 27 червня вірусу *Petya*, мішенню якого, з-поміж іншого, була і Чорнобильська АЕС: фахівці у європейських медіа заговорили про енергетичну галузь України як випробувальний полігон майбутньої кібервійни [60].

Прикметно, що сьогодні, оцінюючи спектр загроз, експерти, аналітики, представники офіційних кіл держав Заходу стійко звертають свої погляди у бік Росії, називаючи російський путінізм однією з «нових загроз». У статті [61], опублікованій 27 червня 2017 р. в журналі *Time*, члени Палати представників США від Демократичної партії Адам Сміт, Сет Моултон, Стефані Мерфі, Рубен Галлего та Джо Кортні дали своє тлумачення путінізму, визначивши його як філософію диктатури, що злилася з клептократичною економікою. В рамках путінізму участь народу в уряді, вільна та відкрита економічна система, прозорість державного управління розглядаються як ідеологічні перепони, які необхідно здолати, щоб забезпечити автократію. Говорячи про загрози авторитаризму, демократи вказали на те, що авторитарна ідеологія, близька до фашизму й автократії та представлена багатьма плутократами, клептократами, ультраправими націоналістами, професійними опортуністами, державною поліцією та іншими тайними службами, які стали біля керма влади у низці країн і набули міжнародного впливу. Аналізуючи особливості сучасних плутократично-клептократичних авторитарних систем, автори публікації наголошують, що сучасний авторитаризм прагне втручатися у роботу і, врешті-решт, руйнує демократичні інститу-

---

не був під артилерійським вогнем», а українці ж воювали в ситуаціях, до яких, як були впевнені американці «точно не дійде» (див.: [59]).

ти зсередини. Її живить корупція, мережі нелегітимного впливу, таємне прагнення до особистого збагачення, і вона намагається підірвати демократичні інститути, їхню здатність виконувати суспільно важливі функції. Атака на демократію і особисту свободу сприяє процвітанню багатьох подібних ідеологій – від нігілістичного культу поработіння, що сповідується ІДІЛ, і тоталітаризму у Північній Кореї до більш завбачливих урядів Китаю та Ірану.

Путінізм же оцінюється американськими демократами як особливо серйозна загроза, оскільки:

- має експансіоністський характер: про це говорить відкрита окупація Криму, частини Грузії, що є першими прикладами подібних дій після Другої світової війни;

- ідеологія систематично експортується, зокрема – російськими спецслужбами, які постійно використовують незадоволення в демократичних державах в усьому світі, щоб підірвати позиції демократії і зробити світ безпечним для автократії.

Прикметний момент: автори статті стверджують, що путінізм став можливим завдяки фінансовій кризі 2008 р., яка завдала серйозного удару по демократичних урядах, створивши для путінізму можливості проникнення у тріщини, які виникли в демократичному консенсусі. Як висловився начальник Генерального штабу Збройних сил Росії, який є головним теоретиком цього підходу, «непрямі й асиметричні дії... дозволяють позбавити сторону, що воює проти, фактичного суверенітету без захоплення території держави».

Наголошуючи, що путінізм – фундаментальна загроза, що його цінності –придушення, нігілізм, клептократія, американські сенатори пропонують свої методи боротьби з ним: захист представницької демократії, свободи особистості, прозорості, підзвітності і сприяння спільному благу; зміцнення старих і формування нових альянсів і партнерства (глобального і регіонального) в умовах глобального зсуву у нинішньому багатополлярному (!) світі заради підтримки свободи і демократії, безпеки. А для цього потрібні нові інститути, які зможуть подолати «змазку» путінізму, путінської системи – корупцію. Для подолання путінізму недостатньо лише військової могутності, а потрібен, на думку американців, подальший економічний розвиток

(«досягти того, щоб у наших країн були здорові економіки, здатні підтримувати широкий спектр можливостей» і розвінчати міф путінізму про неіездатність західної демократичної та економічної системи) та зміцнення громадянського суспільства; крім того – дипломатична та внутрішня протидія путінським тактикам «сірої зони» (що передбачають дію нижче порогу відкритого конфлікту і конкретної відповіді), які використовують відкритість систем та відданість правилам і процедурам.

Аналізуючи перспективи розгортання широкомасштабної війни Росії не лише проти України, але й в Європі, західні експерти аналізують нинішній стан речей, наголошуючи, що Росія щоденно порушує Мінські угоди 2015 р. Москва, як вказує Стівен Бленк (старший науковий співробітник AmericanForeignPolicy-Council) у статті, опублікованій 29 червня 2017 р. у TheWallstreet-journal [62], зосередила на українському кордоні чотири армії, посилила Чорноморський флот, створила могутні засоби заборони доступу/блокування зони в районі Чорного моря, переробила з воєнними цілями українські енергетичні потужності, що там знаходяться, та підготувала тилову інфраструктуру для ведення масштабної війни проти України, у тому числі – для висадки десантів на Півдні. Ведеться будівництво ядерних бункерів у Феодосії та Севастополі. Крім того С. Бленк наголошує, що В. Путін вважає, що він уже у стані війни із Заходом: інакше не можна пояснити неодноразові польоти авіації над територією Європи, тісне і небезпечне зближення російських літаків і кораблів з ВПС та ВМС США і НАТО, підривні дії на виборах у Франції, Німеччині та Голландії, масштабні інформаційні війни всієї Європі, хакерські атаки на політичну систему США.

Ситуація вимагає передачі Україні зброї (РЛС «засічки» артилерії, бронемашин, протитанкової зброї, захищеної апаратури зв'язку, розвідувальних безпілотників, протидесантних засобів – мілководних мін, засобів навчання і розвідки), з якою вона зможе протистояти російським загрозам.

В інформаційному просторі Заходу виділяються внутрішні загрози для України. Серед них, як чільні, виокремлюються такі, як:

– недосконалість та неефективність політичних інститутів і, зокрема – президент-олігарх, «який добре влаштувався у владі:

його статки за останні роки зросли» [63]; перехід монополії на використання сили «у деяких регіонах» від держави до злочинних угруповань [50] тощо;

– майбутні олігархи, які намагаються «підім'яти» під себе все більше частин країни» [23];

– безпринципна еліта, що бореться на хвилі популізму за владу (нині активно проговорюється тактика Ю. Тимошенко, О. Ляшка, представників «Опозиційного блоку»);

– незріле громадянське суспільство: люди в Україні «вразливі для популізму, а для демократії «потрібне суспільство, яке відчувається громадянами. Не можна лише критикувати уряд, не долучаючись до політичних партій, .. не пропонуючи своїх рішень. ... Потрібно бути громадянами, брати участь у політичній боротьбі, брати на себе відповідальність. Демократія зі слабкими партіями призводить до того, що люди вірять у свою неспроможність змінити ситуацію, у те, що політика – це тільки бруд і корупція, що уряд має для нас щось зробити, бо ми самі не можемо і не можемо навіть впливати на це» [64];

– скорочення українського ВВП на $\frac{3}{4}$ унаслідок економічної кризи, російської анексії Криму та окупації Донбасу, що оцінюється як «безпрецедентна катастрофа для мирної Європи» [48]. Разом з тим, Асоціація дипломованих сертифікованих бухгалтерів (АССА) у рейтингу тіньових економік розмістила Україну на третьому місці (після Азербайджану і Нігерії) з показником тіньової економіки 1 трлн 95, 3 млрд гривень, чи 45, 96%, від минулорічного ВВП країни, який становив 2, 38 трлн гривень [65]. Показово, що цей показник у 2011 р. становив 45, 16% ВВП, у 2016 р. – 45, 96%. Тобто простежується тенденція до його зростання. За прогнозом АССА, у подальшому відсоток тінізації зменшиться незначним чином і у 2025 р. становитиме 45, 98% ВВП держави [65];

– скрутний стан економіки (в якій, наприклад, «АЕС знову викликають жах» (як називалася стаття від 24 червня 2017 р. на італійському ресурсі *GliOcchiDellaGuerra*) [66];

– «демографічний колапс у зв'язку із розвалом економіки» [67] та відтік населення. «Українцям є від чого бігти. ... У теперішній час ВВП України становить 83 млрд доларів, у 2013 р., до Майдану, ВВП становив 180 млрд доларів. Це порівняння

показує, яку ціну заплатили українці за революцію і за війну з Росією. Дохід середньостатистичного українця упав нижче рівня мусульманських країн Північної Африки. Масштаб колапсу настільки великий, що Україні необхідна широка міжнародна підтримка... Достовірні дані про ситуацію в країні з'ясувати вкрай складно» [67];

– ситуація, в якій «багато що залишається без реформ» [23]. Зокрема, не було проведено реформи судової влади, і це – «рятує еліту» [68] від відповідальності. П. Порошенко та «інші» як можуть ухиляються від реформ, уникають їх «до наступних виборів». Олігархи «вирішили максимально затягувати реформи, переслідуючи антикорупційних активістів і намагаючись маніпулювати Євросоюзом» [69];

– корупція, яка є «давнішньою проблемою» України. Вона «велика і сильна» і, за даними *TransparencyInternational*, у 2016 р. лише 45 країн (із 176) були більш корумпованими, ніж Україна [68]. Враховуючи це, аналітик *AtlanticCouncil* (17 липня 2017 р.) рекомендувала міжнародним організаціям: «МВФ не повинен давати й centa», «Європейський Союз не повинен давати й centa» до того часу, доки не запрацює антикорупційний суд; «можна також розглянути питання про запровадження штрафів за невиконання обов'язків»; ЄС повинен встановити дедлайн для створення антикорупційного суду і покарати Київ, призупинивши оголошену програму лібералізації візового режиму – «це буде найбільшим кнотом зі всіх можливих. Ніяких грошей і ніякого безвізу»; МВФ і ЄС повинні не дозволяти далі розігрувати себе і мають діяти спільно; спеціальний представник США в Україні Курт Волкер повинен вимагати створення антикорупційного суду до надання американської допомоги чи то військової, чи якоїсь іншої [69].

Утім, ситуація в державі та довкола неї – досить мінлива: нові зміни, нові заяви, відповідно, зумовлюють появу нових оцінок і нових прогнозів. Зокрема, після проголошення О. Захарченком « нової держави » з назвою Малоросія німецький ресурс 20 липня *Suddeutsche Zeitung* спрогнозував, що цей акт призведе до змін у Мінському процесі та «ситуації довкола лінії зіткнення української армії із сепаратистами» [70].

Підсумовуючи вищевикладене, можемо твердити таке:

1. Західний інформаційний простір – досить строкатий, оскільки професійний рівень, цілі і завдання персон, які вдаються до оцінювання і прогнозування, різночленні;

– значний пласт публікацій в інформаційних ресурсах західних держав, а відповідно, й акцентів, зроблених у них, є свідченням глибокого проникнення в їх інформаційне середовище російських спеціалістів-пропагандистів, добре підготовлених для ведення інформаційних воєн;

– в інформаційному просторі західних держав культивуються як позитивні, так і негативні оцінки й судження щодо Української держави, українців, їхнього сьогодення і майбутнього.

2. У рейтингу потужних загроз демократії є авторитаризм. Його новітньою найбільш загрозливою (на нинішньому етапі) іпостасю виступає путінізм. Саме він – найбільша загроза Україні ззовні і зсередини: він здатний проникати в усі «тріщини», розлами, «вмонтовуватися» у мережі.

3. Оцінювання України, викликів і загроз, з якими стикається наша держава, а відповідно, й оприлюднення сценаріїв щодо українських перспектив відбувається, в основному, з трьох позицій:

– «злого умислу»: свідомого фальшуванням українського минулого, маніпуляцій із фактами сьогодення методом «простого оббріхування»;

– «власного державного/національного інтересу»: прагматичного оцінювання переваг і слабких місць України з метою найбільш вигідного для тієї чи іншої держави використання цих переваг/недоліків в особистих цілях (економічного розвитку своєї держави, її безпеки нині і в майбутньому тощо);

– нейтрально-критичних: оцінювання без підтасовки даних, прямого чи опосередкованого посилення і врахування національних інтересів «своєї» нації, держави, з більшим чи меншим бажанням бути «почутим» в Україні.

4. У рейтингу внутрішніх топ-загроз Україні перші місця займають: корупція, кланово-олігархічна безвідповідальна еліта, відсутність реформ (яких потребують усі галузі життя), слабе громадянське суспільство та ін.

5. Майбутнє України залежить від низки факторів: зміцнення позицій демократії чи авторитаризму у світі; долі демократичних західних режимів, як і путінського; патріотичності політичної та управлінської еліти; стану громадянського суспільства.

---

1. [Сайт «Громадське радіо»]Україні потрібна інвентаризація загроз, – заввідділу НІСД [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hromadskeradio.org/programs/hromadska-hvylya/ukrayini-potribna-inventaryzaciya-zagroz-zavviddilunisd>

2. [Сайт «TheGuardian»] [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<https://www.theguardian.com/international>

3. [Сайт «LeMonde»] [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.lemonde.fr/>

4. Сайт «Newsweek» [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.newsweek.com/>

5. [Сайт «TheWashingtonPost»] [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<https://www.washingtonpost.com/>

6. [Сайт «Zeitonline»] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zeit.de/index>

7. [Сайт «ChathamHouse. TheRoyalInstituteofInternationalAffairs»] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.chathamhouse.org/>

8. [Сайт «MaxPlanckSociety»] [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<https://www.mpg.de/institute>

9. [Сайт «InternationalRepublicanInstitute»] [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.iri.org/>

10. [Сайт «AtlanticCouncil»] [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.atlanticcouncil.org/>

11. [Сайт «CarnegieFoundation»] [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<https://www.carnegiefoundation.org/>

12. [Сайт «Stratfor»] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.stratfor.com/>

13. TheSoftPower. 30. A Global Ranking of Soft Power [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://softpower30.portland-communications.com/wp-content/themes/softpower/pdfs/the_soft_power_30.pdf

14. [Сайт «Le Figaro»] Nicolas Baverez: «Les nouvelles guerres de l'information»

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lefigaro.fr/vox/societe/2017/06/25/31003-20170625ARTFIG00171-nicolas-baverez-les-nouvelles-guerres-de-l-information.php?redirect_premium

15. [Сайт «The Washington Post»] Anne Applebaum. How U.S. presidents missed the Russia threat – until it was much, much too late [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.washingtonpost.com/opinions/global-opinions/how-us-presidents-missed-the-russia-threat--until-it-was-much-much-too-late/2017/06/29/d1dadbe0-5ce7-11e7-a9f6-7c3296387341_story.html?utm_term=.ed7389c35de1
16. [Сайт «Радіо Свобода»] Події на Донбасі – частина великої війни Росії з цивілізованим світом – Кутелія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/27686566.html>
17. [Сайт «Prvnizpravy.cz»] OskarKrejčí: Bratrovražedné válkySlovanů [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://prvnizpravy.parlamentnilisty.cz/zpravu/politika/oskar-krejci-bratrovrazedne-valky-slovanu/>
18. [Сайт «iPress.ua»] Русские не славяне, утверждают российские генетики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ipress.ua/mainmedia/russkye_ne_slavyane_utverzhdajut_rossyyskye_genetyky_27110.html
19. [Сайт «Dagbladet»] MortenStrandt. Putinerenukrainsknaasjonsbygger [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dagbladet.no/kultur/putiner-en-ukrainsk-nasjonsbygger/67820287>
20. [Сайт «DieWelt»] «DieKrimistnuneinmalur-russischesTerritorium» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.welt.de/politik/deutschland/article165650240/Die-Krim-ist-nun-einmal-ur-russisches-Territorium.html>
21. [Сайт «LaStampa»] Ucraina, ilfalsopresidenteprovaaraggirareilNewYorkTimes [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lastampa.it/2016/04/15/esteri/ucraina-il-falso-presidente-prova-a-raggirare-il-nwe-york-times-1x9cB9sU8989j0sW8OiCeP/pagina.html>
22. [Сайт «Радіо Свобода»] Єврейська карта в російських спецопераціях проти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/1774059.html>
23. [Сайт «SvenskaDagbladet»] StaffanHeimerson. VänsternsnidbildavUkrainastämmerinte [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.svd.se/heimerson-vansterns-nidbild-av-ukraina-stammer-inte/i/senaste/om/ledare>
24. [Сайт «Berlingske»] MarieKrarup.PolitiskefangeriUkraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://puls.b.dk/politiske-fanger-i-ukraine/>
25. [Сайт «OpenDemocracy»] KaterynaIakovlenko. Disconnected society: how the war in the Donbas has affected Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.opendemocracy.net/od-russia/kateryna-iakovlenko/disconnected-society-how-war-in-donbas-has-affected-ukraine>

26. [Сайт «L'express»] Audrey Kucinskas. Fustigés par Macron, RT et Sputnik, des médias "stratégiques" pour la Russie [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lexpress.fr/actualite/medias/fustiges-par-macron-rt-et-sputnik-des-medias-strategiques-pour-la-russie_1913402.html

27. [Сайт «Agora Vox»] Courtois Laurent. Débat « Deux regards sur l'Ukraine » : la vérité assassinée pendant deux heures par Florian Lemarchand de Radio-Kiev-fréquence Bandéra [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agoravox.fr/actualites/medias/article/debat-deux-regards-sur-l-ukraine-189224>

28. [Сайт «The Washington Post»] Jack Losh. TV in breakaway Ukraine has a distinct Soviet tint to it [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.washingtonpost.com/world/europe/tv-in-breakaway-ukraine-has-a-distinct-soviet-tint-to-it/2017/06/04/d01be0d6-4097-11e7-adba-394ee67a7582_story.html?utm_term=.9802d87e4535

29. [Сайт «Steigan.no»] Odessamassakren 2. mai 2014 fortsatt et åpent sar [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://steigan.no/2017/05/02/odessamassakren-2-mai-2014-fortsatt-et-apent-sar/>

30. [Сайт «IltaSanomat»] Kommentti: Ukrainaneuroviisuissaonjotainpelottavaa – eikä seoleSuomentippuminen [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.is.fi/euroviisut/art-2000005205224.html>

31. [Сайт «SüddeutscheZeitung»] VonStefanBraun. Berlin: DerUkrainedrohtderZerfall [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sueddeutsche.de/politik/bundesaussenministerium-berlin-der-ukraine-droht-der-zerfall-1.3422023>

32. [Сайт «SüddeutscheZeitung»] PålSteigan. Hagtvvet, HL-senteretogfascismeniUkraina [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://steigan.no/2017/03/12/hagtvvet-hl-senteret-og-fascimen-i-ukraina/>

33. [Сайт «Spiegelonline»] ChristianNeef. Propaganda: WieRusslanddasAbendlanduntergehenlässt [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.spiegel.de/politik/ausland/russland-putin-gibt-sich-als-retter-des-abendlandes-a-1073110.html>

34. [Сайт «Atlantic Council»] TarasKuzio. WhyWeContinuetoMisunderstandPutin'sWarinUkraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/why-we-continue-to-misunderstand-putin-s-war-in-ukraine>

35. [Сайт «Atlantic council»] Peter Dickinson. Memo to President Trump: It's Not "The Ukraine" Anymore [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/memo-to-president-trump-it-s-not-the-ukraine-anymore>

36. [Сайт «Відовдан»] Мрданијел Игрец: Хрвати и Украјинци – уједињени у мржњи према Русима и Србима [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.vidovdan.org/2017/06/14/mr-danijel-igrec-hrvati-i-ukrajinci-ujedinjeni-u-mrznji-prema-rusima-i-srbima/>

37. [Сайт «Nettavisen»] *Bjørn Nistad*. Vestligdesinformasjon om Ukraina [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://gjest.blogg.no/1497447555_vestlig_desinformasjon_om_ukraina.html

38. [Сайт «Güneş»] Kayahan Uygur. Ukraina'da Nazi Yahudiler [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gunes.com/yazarlar/kayahan-uygur/ukrainada-nazi-yahudiler-799752>

39. [Сайт «AgoraVox»] Christelle Néan. Situation économique et politique, et lutte contre la corruption – Ou pourquoi le Donbass n'a plus rien à voir avec l'Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agoravox.fr/actualites/international/article/situation-economique-et-politique-194198>

40. [Сайт «Die Welt»] Gerhard Gnauck. Der Partisanenführer – NS-Helfer oder Nationalheld [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.welt.de/geschichte/article165584974/Der-Partisanenfuhrer-NS-Helfer-oder-Nationalheld.html>

41. [Сайт «Bloomberg»] Leonid Bershidsky. To Compare Russia and Ukraine, Look in the Trash [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bloomberg.com/view/articles/2017-06-30/to-compare-russia-and-ukraine-look-in-the-trash>

42. [Сайт «The New York Times»] Andrew E. Kramer. Europe Dismantles Ukraine's 'Paper Curtain' [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nytimes.com/2017/06/22/world/europe/ukraine-visa-free-travel.html>

43. [Сайт «The New York Times»] Adrian Bonenberger. The War No One Notices in Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nytimes.com/2017/06/20/opinion/ukraine-russia.html>

44. [Сайт «Krytyka polityczna»] TAWOJNAMNIE „WYPRAŁA” [LICHNEROWICZ ROZMAWIA Z PIENIAŻKIEM] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://krytykapolityczna.pl/swiat/ta-wojna-mnie-wyprala-lichnerowicz-rozmawia-z-pieniazkiem/>

45. [Сайт «ElMundo»] Kalashnikovsymarihuanaenla guerra olvi dadade Europa [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.elmundo.es/papel/historias/2017/06/18/5943c618e5fdeac45a8b4616.html>

46. [Сайт «iDNES.cz»] Vladimír Votápek. KOMENTÁŘ: Porožení porádek u Putina, do Bilého domu se dostal dřív [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zpravy.idnes.cz/komentar-porosenko-trump-putin-dnh-zahranicni.aspx?c=A170622_091535_zahranicni_pas

47. [Сайт «Le Monde»] Marie Charrel. Les travailleurs ukrainiens affluent en Pologne [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lemonde.fr/economie/article/2017/06/17/les-travailleurs-ukrainiens-affluent-en-pologne_5146238_3234.html#3EjFvtHpiKAFAGvi.99

48. [Сайт «Frona.pl»] JoannaJaszczuk.AndrzejTalagadlaFrondy: Janukowycz – slugusKremlaczybandyta? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.frona.pl/a/janukowycz-slugus-kremla-czy-pospolity-przestepca-talaga-dla-frondy>, 95224.html

49. [Сайт «Rzeczpospolita»] AndrzejTalaga. Ukraina – granicpomocy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rp.pl/Rzecz-polityce/302289894-Ukraina--granice-pomocy.html>

50. [Сайт «NaszDziennik»]Dokumentujmy, żebypozostał ślad [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://naszdziennik.pl/polska-kraj/185785_dokumentujmy-zeby-pozostal-slad.html

51. [Сайт «HelsinginSanomat»] KariHuhta. Suomalaisenonenävaikemennä nukkumaanrauhassa – sekä Trumpettä Putinovatarvaamattomia [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.hs.fi/paakirjoitukset/art-2000005205153.html>

52. [Сайт «GliOcchiDellaGuerra»] EleonoraVio.IlgruppodidifesaterritorialeinPolonia [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.occhidellaguerra.it/gruppo-difesa-territoriale-polonia/>

53. [Сайт «FrankfurterAllgemeineZeitung»]ThomasGutschker.WodasBaltikumwirklichverwendbar [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.faz.net/aktuell/politik/ausland/litauens-angst-vor-dem-russischen-herbstmanoever-15075580.html>

54. [Сайт «DennikN»] TomášGális. Politický geografRomancov: Rúsú veľmi šikovní v lakovaní naružovo, hocirealitate úplneiná [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dennikn.sk/752194/michael-romancov-rusi-su-velmi-sikovni-v-lakovani-na-ruzovo-hoci-realita-je-uplne-ina/?ref=tit>

55. [Сайт «GazetaPolska»] JakubAugustynMaciejewski. СороRosji? [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.gazetapolska.pl/13126-co-ro-gosji>

56. [Сайт «FoxNews»]JulieFoginskygoesRussianandclapsbackatFlynn, Trump [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://video.foxnews.com/v/5430238157001/?#sp=show-clips>

57. [Сайт «La Vanguardia»]Walter Laqueur. Desorden mundial у nuevo orden futuro [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.lavanguardia.com/opinion/20170626/423699506504/desorden-mundial-nuevo-orden-futuro.html>

58. [Сайт «The Washington Post»] Molly McKew.A killing in Kiev shows how the West continues to fail Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу:https://www.washingtonpost.com/news/democracy-post/wp/2017/06/27/a-killing-in-kyiv-shows-how-the-west-continues-to-fail-ukraine/?utm_term=.db4c1f89a161

59. [Сайт «DiaPress»] WolfgangGreber. WasUS-MilitärberaterinderUkraine (wieder) lernenkönnen [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://diepresse.com/home/ausland/aussenpolitik/4788803/Was-USMilitaerberater-in-der-Ukraine-wieder-lernen-koennen?from=suche.intern.portal>

60. [Сайт «*DeutscheWelle*»] Україна як полігон для майбутніх кібервійн? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dw.com/uk/%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0-%D1%8F%D0%BA-%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96%D0%B3%D0%BE%D0%BD-%D0%B4%D0%BB%D1%8F-%D0%BC%D0%B0%D0%B9%D0%B1%D1%83%D1%82%D0%BD%D1%96%D1%85-%D0%BA%D1%96%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD/a-39491119>

61. [Сайт «*Time*»] Adam Smith, Seth Moulton, Stephanie Murphy, Ruben Gallego, Joe Courtney. 5 Democratic Reps: The U.S. Can Turn Putinism Into An Opportunity [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://time.com/4836051/congress-russia-election-interference-opportunity/>

62. [Сайт «*TheWallstreetjournal*»] Stephen Blank. Trump's Opportunity to Arm Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.wsj.com/articles/trumps-opportunity-to-arm-ukraine-1498776082>

63. [Сайт «*SüddeutscheZeitung*»] Cathrin Kahlweit. Dauernd auf dem Weg nach Westen [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sueddeutsche.de/politik/ukraine-dauernd-auf-dem-weg-nach-westen-1.3561115>

64. [Сайт «*Радіо Свобода*»] «Люди тут, як і в Україні, є вразливими для популізму» – польський історик про роль конституції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/28586610.html>

65. [Сайт «*АССА*»] Emerging from the shadows The shadow economy to 2025 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.accaglobal.com/content/dam/ACCA_Global/Technical/Future/pi-shadow-economy.pdf

66. [Сайт «*Gli Occhi Della Guerra*»] Giovanni Masini. Il nucleare ucraino torna a far paura [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.occhidellaguerra.it/nucleare-ucraino-torna-far-paura/>

67. [Сайт «*Rzeczpospolita*»] Talaga: Ukrainiskiteppomahunaswciaga [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rp.pl/Rzecz-polityce/307189914-Talaga-Ukrainiski-step-pomalu-nas-wciaga.html#ap-1>

68. [Сайт «*HelsinginSanomat*»] Jussi Niemeläinen. Korkeaverojohtajavangittiinnäyttävästikorrutioepäilyistä, kunkiovalaisetsaartoivatoikeustalon – ”Kokotapausoli hanteatteria” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.hs.fi/paivanlehti/09062017/art-2000005246115.html>

69. [Сайт «Atlantic Council»] Diane Francis. The Only Winning Strategy for Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/the-only-winning-strategy-for-ukraine>

70. [Сайт «Sueddeutsche Zeitung»] Julian Hans. Provokation im Donbass [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sueddeutsche.de/politik/ukraine-konflikt-provokation-im-donbass-1.3595375>